

SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE OSMANLI MODERNLEŞMESİ

CİLT III

SULTAN II. ABDÜLHAMİD
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı
Sertifika No: 50459

Bağcılar Belediye Başkanlığı
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Yayıma Hazırlayanlar

Prof. Dr. A. Melek ÖZYETGİN (*Yıldız Teknik Üniversitesi*)

Prof. Dr. Vahdettin ENGİN (*Marmara Üniversitesi*)

Prof. Dr. Davut HUT (*Marmara Üniversitesi*)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERSAY YÜKSEL (*Çukurova Üniversitesi*)

Öğr. Gör. Elif Tuğçe KURT (*Yıldız Teknik Üniversitesi*)

Öğr. Gör. Gökhan AÇIKEL (*Yıldız Teknik Üniversitesi*)

Kitap Tasarım

Fenni ÖZALP

Baskı

Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.

Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İST.

Tel: 444 44 03 • Fax: (0216) 365 99 07 • www.bilnet.net.tr

Sertifika No: 42716

Takım No. 978-975-461-601-9

ISBN 978-975-461-604-0

İstanbul, 2022

Bütün hakları saklıdır. Tanıtma, tenkit ve görüş maksatlı kısa alıntılar dışında bu yayının hiçbir kısmı elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt vb. yolla yayıncıların, yazarların izni olmaksızın bastırılmaz, çoğaltılamaz.

Makalelerin bilimsel ve etik sorumluluğu tamamen yazarlarına aittir.

II. ABDÜLHAMİD VE SIYAM KRALLIĞI

A. ENGİN OBA*

Giriş

1 876-1909 tarihleri arasında hüküm süren Sultan II. Abdülhamid döneminde, Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya'nın kadim ve bağımsız ülkesi Siyam Krallığı ile diplomatik ilişkiler henüz kurulmamıştı.¹

Doğu Asya'nın en önemli ülkelerinden Japonya ile de Osmanlılar bu dönemde diplomatik ilişki kurmamışlardı. Japonlar, 1894 senesinden itibaren Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kurmak için teşebbüse geçmişlerdir. Bu çerçevede yapılan görüşmelerde, Japonya'nın bu ilişkileri kurmak isterken amacının kapitülasyonlardan yararlanmak olduğu anlaşılmıştır. Nitekim Osmanlı hükûmeti, Japonya'nın Siyam ile diplomatik ilişkileri kurduktan ve Bangkok'a elçi atadıktan sonra, kapitülasyon imtiyazını talep ettiğini, bir süre sonra bu ülkeye savaş gemisi göndererek vatandaşlarına kapitülasyon imtiyazını sağladığını öğrenmiştir. Bu nedenle, aynı durumun tekrarlanmaması için, Babıali, Japonya ile diplomatik ilişki kurulması amacıyla, bu ülkenin kapitülasyonlardan yararlanmayacağına dair bir anlaşma yapılmasını istemiştir. Osmanlı hükûmetinin bu kararı 1909 senesinde Londra Büyükelçiliği aracılığıyla Japonlara iletilmiştir. Ancak Japonlar, böyle bir anlaşma yapmaya yanaşmadıklarından diplomatik ilişkiler kurulamamıştır.²

* Prof. Dr., Çağ Üniversitesi/Emekli Büyükelçi

1 Sultan II. Abdülhamid dönemi ile ilgili olarak özlü bir değerlendirme için bk. Benjamin C. Fortna, "The Reign of Abdulhamid II.," *The Cambridge History of Turkey, Volume 4, Turkey in the Modern World* edited by Reşat Kasaba, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 38-61.

2 Oba, *Osmanlı-Japon İlişkilerinin Bilinmeyen Bir Yönü*, s. 113-114.

1891'den önce Osmanlı Devleti ile Siyam Krallığı arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik Osmanlı arşivindeki araştırmamızda bir belge bulamadık.

Osmanlı Devleti'nin bu dönemde, Güney Afrika'daki Müslümanlar ile ilgilenmesi, İngiliz kolonisi Cape Town'a Başkonsolos ataması söz konusu olmuştur.³ Aynı şekilde, Osmanlı Devleti Güneydoğu Asya'nın balıkçı adası, Malezya'nın Johor Sultanlığına bağlı Müslüman Malayların yaşadığı ve 1826'dan itibaren İngiliz kolonisi hâlini alan Singapur'da da başkonsolosluk açmıştır.⁴

Siyam Krallığında da Müslümanların yaşadığı, özellikle Malay Müslümanlarından oluşan Pattani'nin Siyam'a vergi bağı ile bağlı olduğu ve 1909'da Siyam'a katıldığı göz önüne alındığında, bölgenin bağımsız ve eski bir ülkesi ile diplomatik ilişki kurulamamasının nedeni, Osmanlı Devleti'nin II. Abdülhamid döneminde karşı karşıya kaldığı çeşitli sorunlarla boğuşması ve Avrupa merkezli dünyanın dışına çıkma imkânını bulamamasıdır.

Siyam Krallığının Güneydoğu Asya'daki Stratejik Önemi ve Tarihinin Evreleri

Siyam, İngiliz-Fransız emperyalizminin Güneydoğu Asya'daki çatışmasında, iki gücün arasında bir tampon bölge olarak, gerektiğinde toprak vererek, siyasi bağımsızlığını korumayı başaran nadir ülkelerden biridir. İngilizler ve Fransızlar, Siyam'ın tampon ülke olarak ayakta kalmasını desteklemişlerdir. Bu şekilde, komşu iki imparatorluk arasında sınır sorunlarının, sürtüşme ve ihtilafların engellenmesi öngörülmüştür. Ancak ekonomik ve askeri bakımdan zayıf Siyam, tehditlerle karşı karşıya kaldığında boyun eğme politikasını gütmekten başka çare bulamamıştır.

Bu konuda, Osmanlı arşivinde bulduğumuz ve Fransız Hindî Çin'inde Temmuz 1893'te Siyam ile Fransa arasında meydana gelen olaylara ilişkin belge ilginçtir. Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçiliği tarafından yollanan bu belgede, Fransızlar, Mekong Nehri'nin doğu yakasının ve adalarının Annam (Vietnam) ve Kamboçya'ya ait olduğunun kabulünü istemekte; Mekong Nehri'nin sol yakasında Siyam'ın işgalinin sona erdirilmesini talep etmektedirler. Belgede ayrıca, bu bölgede meydana gelen olaylarda hayatını kaybedenler ve diğer hususlar için tazminat istenmektedir. Bu talepler 48 saat içinde kabul edilmezse, Bangkok açıklarına gelen Fransız savaş gemilerinin körfezi abluka altına alacakları bildirilmektedir. Bu ultimatomu Siyamlılar kayıtsız şartsız kabul etmek zorunda kalmışlardır.⁵

Hinayana veya Teravada Budizmi din olarak kabul eden Siyamlılar; Güney Çin, Kuzeydoğu Hindistan ve Güneydoğu Asya'da yaşamış bir halktır ve kendilerini "Tai" olarak tanımlamışlardır. Tai halkının en eski kayıtlarına göre, bunlar Güney Çin ve Kuzey Vietnam'da yaşamışlardır. Çinlilerin bu halkı kontrol etme isteği üzerine Tailer Güneydoğu Asya'ya göç etmişler ve bölgede yayılmışlardır. Bölgeye çalışmak için ge-

3 Bu konuda bk. H. Gencoğlu, *Güney Afrika'da Unutulan Bir Osmanlı Nesli: Güney Afrika'da Osmanlı İzleri*, Tezkire Yayınlar, İstanbul, 2016.

4 Bu konuda bk. H. Taner Seben, *Singapur'daki İlk Temsilciliklerimiz ve Başkonsolos Ahmed Atullah Efendi*, TC Singapur Büyükelçiliği Yayını, Ankara, 2013.

5 Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçiliğinin 20 Ocak 1894 tarihli ve 7783-19 nolu yazısı eki "*Ministère des Affaires Etrangères, Documents Diplomatiques, Affaires de Siam*", Imprimerie Nationale, Paris, 1893.

len Çinliler ve diğer bölge halkları olan Birmanlar, Kamboçyalılar, Laoslular, Malay ve Vietnamlılar ile birlikte yaşamışlardır.⁶

Siyam tarihi 4 dönem içinde ele alınabilir. Tailerin kurdukları ilk krallık Sukothai merkezli olup 1253-1350 yılları arasında varlığını sürdürmüştür. İkinci krallık Ayudhya merkezlidir ve 1350-1767 yılları arasında hüküm sürmüştür, Birmanyalılar tarafından yıkılmıştır. Kral Taksin, Birmanyalıları ülkeden çıkararak Üçüncü Siyam Krallığını Thonburi merkezli olarak 1767 yılında tekrar kurabilmiştir. Ancak Kral Taksin, Siyam yönetici eliti tarafından kabul edilmediğinden öldürülmüştür. Bunun üzerine General Chakri (Çakri) Bangkok merkezli dördüncü Siyam Krallığını 1782'de kurmuştur.⁷

II. Abdülhamid döneminde Siyam Kralı Rama V veya Kral Chulalongkorn'dur. 1868-1910 yılları arasında 42 yıl hüküm süren, Siyam'ın modernleşmesini gerçekleştiren ve Japon İmparatoru Meiji ile mukayese edilen bir kraldır. İngiliz ve Fransız emperyalizminin baskılarına toprak tavizleri vererek göğüs germiş ve Krallığının bağımsızlığını korumuştur. Bu çerçevede 1904'te Fransızlarla, 1909'da da İngilizler ile anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca 1897 ve 1907'de Avrupa'yı ziyaret etmiş; Danimarka, İngiltere, İtalya, Almanya ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.⁸ Nitekim kralın 1897'de İspanya'yı ziyareti ile ilgili olarak Osmanlı Madrid Elçiliğinden bu vesileyle gelen bir yazıda batılı giysiler içinde olan kralın ilgi ile karşılandığı, çocukları ile seyahat ettiği, kendisinin İngilizce, çocuklarının Fransızca konuştukları Elçimizin Siyam Kralı ile İngilizce görüştüğü bildirilmektedir.⁹ Madrid Elçimizin değerlendirmesinde, Siyam Kralı'nın Avrupa'ya yaptığı ziyaretin amacının siyasi sorunlar ile ilgili olarak bazı Avrupa ülkeleriyle temas etmek, ayrıca, Avrupada olup bitenleri yakından görmek ve ülkesini Avrupalı kurumlarla donatmak olduğu bildirilmektedir.

Kral Chulalongkorn'un 1907'de de yatı ile Avrupa'ya yaptığı ikinci gezi sırasında uğradığı Malta'daki temasları hakkında Osmanlı Malta Başkonsolosluğu tarafından özlü bilgi verilmektedir.¹⁰

Krala modernleşme çabaları sırasında yardımcı olanlardan en önemlisi kardeşi Prens Damrong'tur. 1862-1943 yılları arasında yaşamış ve 1891 yılında II. Abdülhamid'i ziyaret etmiştir. Prens Damrong, Siyam tarihçiliğinin babası olarak kabul edilmektedir. Bangkok'ta Milli Müzeyi ve Milli Kütüphaneyi kurmuş, 1892'de İçişleri Bakanı olmuş ve bu görevde 23 yıl kalmıştır.¹¹

Osmanlı-Siyam İlişkilerinde İlk Temaslar: Prens Damrong'un İstanbul'a Yaptığı Resmî Olmayan Ziyaret

Osmanlı-Siyam ilişkilerinde ilk temasların Sultan II. Abdülhamid döneminde Kral Chulalongkorn'un kardeşi Prens Damrong'un İstanbul'a yaptığı gayriresmî bir ziyaret

6 Robert Slagter, Harold R. Kerbo, *Modern Thailand*, McGraw-Hill, Boston, 2000, s. 16.

7 Slagter, Kerbo, age., s. 18-25.

8 Gerald W. Fry, Gayla S. Nieminen, Harold E. Smith, *Historical Dictionary of Thailand*, The Scarecrow Press, Plymouth, 2013, s. 110-11.

9 *Osmanlı Devleti Madrid Elçiliğinin 19 Ekim 1897 tarihli ve 3500-456 sayılı yazısı.*

10 *Osmanlı Devleti Malta Başkonsolosluğunun 17 Ekim 1907 tarihli ve 444-167 sayılı yazısı.*

11 Fry, Nieminen, Smith, age., s. 129-130.

ile başladığını görüyoruz. Bu hususu, Prens Damrong'un anılarından anlıyoruz. Ona göre Türkiye, Taylandlıların hiç görmediği büyük bir Avrupa ülkesidir.

Damrong'un İstanbul'a gelişi tamamiyle kendi kararı ile olmuştur. Kral, kendisini, özel temsilci olarak, Avrupa'nın bazı başkentlerine nişan, madalya ve mektup göndermekle görevlendirmiştir. Prens, Moskova üzerinden Atina'ya gitmek için en kestirme yolun İstanbul üzerinden olacağını görerek bu şehirde 3-4 gün kalarak buradan vapurla Yunanistan'a geçmek için programını yapmıştır. Ancak, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler olmamasına rağmen, Siyam Kraliyet Ailesinin mensubu olarak İstanbul'da bulunduğu sırada, büyük bir hükümdar olarak gördüğü II. Abdülhamid'e saygılarını sunmak istediğini Berlin'deki Konsolosları aracılığıyla Türkiye Büyükelçisine iletmiştir. Aldığı cevapta, Sultan'ın Türkiye'ye yapacağı ziyaretten memnun olacağı ve kendisini içtenlikle karşılayacağı bildirilmiştir.¹²

Damrong, Kral Chulalongkorn'un Avrupa'da okuyan oğlu Prens Chira ve maiyetindeki diğer 7 kişi ile birlikte Rus İmparatoru III. Alexander'ın tahsis ettiği yatla 19 Kasım 1891 günü İstanbul'a gelmiş ve Sultan adına Ahmet Paşa ile bir saray görevlisi tarafından karşılanmıştır. Prens Damrong bu karşılamayı, Siyam Kraliyet Ailesinin İstanbul'u ilk ziyaretinden dolayı Sultan'ın memnuniyetini bildirmesi olarak yorumlamıştır. Sultan, prens ve refakatindekilere malikane hazırlatmış ve İstanbul'da istediği kadar kalabileceğini iletmiştir.

Prens, kalacağı yer hakkında bilgi vermekte, zarif bir şekilde yapılmış iki katlı ve üç odalı tuğladan bir binada kalmaya başladığını, burada Dışişleri Bakanı Sait Paşa'nın kendisine bir nezaket ziyaretinde bulunduğunu bildirmektedir. Prens, Sultan'ın kendisi ve refakatindekileri çok iyi karşıladığını da ilave etmektedir. Ancak misafir kral ve aileleri için kullanılan Dolmabahçe Sarayı'nın tamiratta olması nedeniyle, Sultan bu ikametgâhın prens için hazırlanmasını istemiştir. Hazırlık tamamlanmamış olduğundan memur ve hizmetçilerinin birşeyler getirip ve götürdüklerini gören Siyamlı konuklar, gelişlerinin çok önceden bildirilmesine rağmen neden bu kadar hazırlıksız olduğunu öğrenmek istemişlerdir. Bu arada, yüksek düzeyli bir saray görevlisi Sultan'ın selamlarını getirmiş ve hatırlarını sorduğunu bildirmiştir. Cevaben prens, rahatının iyi olduğunu ve Sultan'a çok minnettar kaldığının bildirilmesini istemiştir. Bu arada, prense eşlik eden Ahmet Paşa, Sultan'ın prens ve refakatindekileri kendi sarayında misafir edeceğini bildirmiştir. Bunun nedeninin, düzenlenmemiş bir malikâne olduğunu anlayan prens, istemeye istemeye bu yer değişikliğini kabul etmiş ve Yıldız Sarayı'nda Merasim Köşkü'ne intikal etmiştir. İlk başta bir Türk Sarayında kalmanın, adet ve geleneklerini bilmediğinden zor olacağını düşünen Damrong, Köşk hakkında daha sonra övücü ifadeler kullanmaktadır. Mobilyanın Avrupalı bir yapısı olduğunu, köşkün içinin Avrupalı bir koleksiyoncuyla büyüleyecek eşyalar içerdiğini belirtmektedir.¹³

Damrong, anılarına bu şekilde başladıktan sonra yaşadığı ortamı, gördüklerini de değerlendirdiğini görüyoruz. Örneğin ilk geldiği sırada göğsünde hiçbir madalyası

12 Prens Damrong, "Srisurang Poolthupya", çev. Azmi Yüksel, *Belleten*, C LII, Nisan 1988, S. 202, s. 257-258.

13 Prens Damrong, *age.*, s. 259-261.

olmayan bir tercümanın birkaç gün sonra madalya kazanması gibi. Ona göre, örf ve adetleri iyice incelemeyip sadece gördükleriyle yetinen bir kimse Osmanlı Devleti'nde madalyaların kolay elde edilebileceği sonucuna varabilir.¹⁴

Saraydaki ilk gecede mangalın meydana getirdiği rahatsızlıktan bahsediyor. Bunun yatak odasından kaldırılmasını istiyor. Bu talebi Sultan'ın kulağına gittiğinden oda için Avrupa tarzı bir sobanın kurulmasına başlanıyor.¹⁵

Damrong, Cuma Selamlık Merasimini izliyor. Merasim dönüşü II. Abdülhamid kendisini kabul ediyor.

Damrong, Selamlık Merasimini ayrıntılı olarak anlatırken gördüğü Türk askerleri hakkında bir değerlendirme yapıyor. "Türk askerleri, iri ve güçlüdürler. Eğitimleri Avrupalı askerlerden daha hafif olmasına rağmen, çok becerikli ve hünerlidirler. Bu Türk askerleri güçlüklerden yılmamada üstündürler, çünkü Avrupalı askerler gibi yeme, içme ve yatacakları yerler hakkında daha az müşkülpesenttirler. Sayıları eşit olursa yenilmezler." demektedir.¹⁶ Bu çerçevede Plevne müdafaasına değinmekte ve Osman Paşa komutasındaki Türk askerlerin sayısının Ruslardan az olmasına rağmen, Rus askerlerine karşı 5 ay dayanabilmiş olduklarını belirtmektedir.¹⁷ Günümüzde Avrupalıların Türk askerini küçük görmediğini söylemektedir.¹⁸

Selamlık merasiminin ayrıntılarını anlatırken, Sultan'ın selamlanması üzerinde durmaktadır. Selam şekillerini anlatmakta, bunları Siyam gelenekleri ile karşılaştırmaktadır. Sultan'ın camiye gelişi, karşılanması, namazdan önce ezan, namaz sırasındaki sessizliği Budizm bakımından, Siyam Kralı'nın rahiplere "Kathin" vermek üzere tapınağa girdiği zamana benzetmektedir.¹⁹

Selamlık Merasimi'nden sonra, prens ve etrafındakiler Kabul Salonu'na getiriliyor ve burada resmî elbisesi içinde Abdülhamid misafirini kapıda karşıyor, elini sıkıyor, Prens Chira ile birlikte Damrong'u ayrı bir odaya götürüyor. Görüşmede bir tercüman hazır bulunuyor. Sultan, sigara ikram ediyor. Kralın hatırını soruyor, Avrupa seyahati ve Prens Chira'nın dersleri ile diğer konularda bilgi alıyor.

Damrong, Sultan'ın Siyam Hanedanı'nı ilk defa İstanbul'da ağrlamaktan duyduğu memnuniyeti davranışları ile gösterdiğini belirtiyor.²⁰ Sultan, tekrar Kabul Salonu'na dönüyor ve prens refakatindekileri Sultan'a takdim ediyor. Sultan da oradaki yüksek seviyeli, Türk görevlileri Damrong'a tanıştırıyor. Sultan, bu arada kralın genç oğlunun Türkiye'ye gelişinden memnun olduğunu prene bir nişan vermek istediğini bildiriyor. Damrong ve beraberindekilere de nişan veriyor.

Sultan, Damrong'un ziyaretini iade ediyor. Bu çerçevede, Türk saray görevlilerinin görgü ve nezaket kurallarında çok titiz olduğunu belirtiyor. İade-i ziyaret, II. Abdülhamid, Damrong ve Prens Chira, Dışişleri Bakanı ve tercüman ile birlikte gerçekleşiyor.

14 Damrong, age., s. 261.

15 Damrong, age., s. 262

16 Damrong, age., s. 263.

17 Damrong, age., s. 263.

18 Damrong, age., s. 263.

19 Damrong, age., s. 266.

20 Damrong, age., s. 266.

II. Abdülhamid, Damrong'un İstanbul'a yaptığı ziyaretin ileride her iki başkent in dost-ça ilişkiler kurmasına vesile olmasını diliyor.

Damrong, Abdülhamid hakkında anılarında bilgi vermektedir. 49 yaşında Osmanlı Hanedanının 34. sultanı, orta boylu, zayıf ve çökük yanaklı. Ona göre Sultan, hayat-tan zevk almamış birine benziyor. Ülkeyi yönetmek için çok çalıştığı söyleniyor. "Her işle o kadar ilgileniyor ki uyku uyumaya pek zamanı kalmıyordu."²¹

Damrong, Sultan'ın her işle ilgilendiğine inanıyor. Nitekim, pul, para ve posta kart-ları koleksiyonu yapan Damrong'un görevlilere bunları satın almak istediğini bildir-dikten sonra, Sultan'ın bunları kendisine hediye ettiğini anlatıyor.

Damrong anılarında, Türk saray adetleri üzerinde duruyor. Yanlış bir şekilde tahta geçme kuralının Kur'an'da yer aldığını söylüyor. Mevcut sistemi değerlendiriyor. Ve-liaht Mehmet Reşat Efendi'den bahsediyor. Türkiye'de bulunduğu sırada tüm önemli görevlilerle tanıştığı hâlde tek bir prensle rastlamadığını, Selamlık Merasiminde gör-düğü Sultan'ın oğulları ile tanışmak istediğini ancak, Sultan'ın buna izin vermediğini belirtiyor.²²

Damrong anılarında ayrıca, Abdülhamid'in babasının ölümü ile amcası ve kar-deşinin tahttan indirilişleri üzerinde durmaktadır ve bu nedenle Sultan'ın güvenlik tedbirlerine önem verdiğini söylemektedir. Damrong, II. Abdülhamid'in çok yetenekli bir kimse olduğunu söylediğini de kaydetmektedir.²³

II. Abdülhamid'in misafirleri ile yakından ilgilendiğini görüyoruz. Sultan, Dam-rong ve heyetini sarayın içindeki tiyatroya davet ediyor. Kendisini ve Prens Chiray'ı kendi locasına götürüyor. Tiyatronun Avrupa tarzında inşa edilmiş, elektrikle aydın-latılmış ve çok güzel dekore edilmiş olduğunu Damrong yazıyor.²⁴ Gösterinin tiyatro oyunu olmadığı, saray bandosunun akrobatik hareketler eşliğinde Avrupa nameleri çaldığını belirtiyor. Gösteri iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümden sonra çay servisi yapılıyor. İkinci bölümden sonra Sultan, misafirlerini yemeğe davet ediyor. Tiyatro-da Sultan, Damrong'a Türkiye'de kaç gün kalmak istediğini soruyor. "4 gün" cevabını alınca bunun az olduğunu, bu süre içinde Türkiye'de fazla bir yer göremeyeceğini be-lirterek 5 gün daha kalmasını öneriyor. Damrong, daha fazla yük olmamak için İstan-bul'dan ayrılmak istiyor, lakin Sultan ısrar ediyor, yerlerini iptal ettirerek Yunanistan'a kendilerini özel bir gemi ile gönderebileceğini söylüyor. Sultan, kendisini ve diğer Siyamlıları tüm samimiyeti ile ağırlamak istediğini ve bunun kendisi için bir sıkıntı yaratmayacağını belirtiyor. Damrong bunun üzerine İstanbul'dan ayrılışını ertelıyor.²⁵

Sultan, Siyam heyetindeki Pra Vichitra'nın rahatsızlığı ile ilgileniyor. Türk ve Avru-palı doktorlara onu muayene ettiriyor.

Damrong'un anıları günlük yaşantısı yanında, Osmanlı Devleti ve Türk tarihi ile ilgili bilgiler de içermektedir.²⁶

21 Damrong, age., s. 268.

22 Damrong, age., s. 270.

23 Damrong, age., s. 271.

24 Damrong, age., s. 271.

25 Damrong, age., s. 272.

26 Damrong, age., s. 273.

Damrong, İstanbul ve boğaz hakkında da değerlendirme yapmaktadır. Ona göre, boğaz, uzaktan manzarasını gördüğü bütün şehirlerden daha güzeldir.²⁷ Türk evlerini de değerlendirmektedir. Bunların küçük ve yarı ahşap, yarı çimentodan yapıldıklarını, Avrupa ülkelerindeki evlerden daha az gösterişli olduklarını belirtmektedir. İstanbul sokaklarına birçok köpeğin dolaştığını vurguluyor. İstanbul'da görülmeye değer çok şey olduğunu, günde 2 ve 3 yeri görmeye gittiğini söylüyor. Sarayların hemen hemen hepsinin mükemmel olduğunu kaydediyor. Topkapı Sarayı'nı anlatıyor. Dolmabahçe Sarayı'nın içinin o kadar güzel dekore edildiğini, onunla hiçbir Avrupa sarayının baş edemeyeceğini ifade ediyor.²⁸

Damrong, anılarında Sultan II. Abdülhamid'in Siyamlı misafirler onuruna verdiği yemeği de anlatıyor. Kırk kişilik Türk ve Siyamlı misafirlerden oluşan yemekte Damrong Sultan'ın sağına oturuyor. Yemekte masa takımı ve çatal bıçağın altından olduğunu söylüyor. Avrupai yemekte, yemek boyunca bir bando takımı müzik icra ediyor. Sultan yemek sırasında, Damrong'a Siyam'daki askerî durumu ve bazı meseleler hakkında sorular yöneliyor. Siyam heyeti üyeleri ile tek tek konuşarak ilgisini gösteriyor. Damrong bu yemeğin tamamen Avrupa türünde olduğunu ve alkollü içeceklerin de ikram edildiğini kaydediyor.²⁹ Sultan'ın bir müziksever olduğunu belirtiyor.³⁰

Sultan, Damrong'u tekrar saray tiyatrosuna davet ediyor ve burada bir Avrupa operasını izletiyor. Bu vesileyle Damrong, Sultan'a Bangkok'tan aldığı telgrafı ve içeriğini iletiyor. Siyam Kralı Sultan'a göstermiş olduğu misafirperverlikten dolayı teşekkürlerini sunuyor. II. Abdülhamid Siyam'ın krallık mensuplarını ağırlamaktan memnun olduğunu ve Siyam Kralı'nın Avrupa'yı ziyaret etmesi durumunda kendisini Türkiye'ye davet ettiğini, onu ağırlamaktan büyük bir zevk alacağını bildiriyor.³¹ Bu arada Sultan, kralın yaşını, yabancı dil bilip bilmediğini soruyor. Avrupada hangi ülkelerde Siyam Elçiliklerinin bulunduğunu öğrenmek istiyor. İngiltere, Fransa ve Almanya'da birer Elçi olduğunu öğreniyor. Bu elçilerin başka ülkeler için de hizmet verdiklerini Damrong söylüyor. Sultan, Siyam ile Türkiye'nin diplomatik ilişkileri olursa bu Elçilerden birinin Türkiye'de de görev yapmak üzere atanmasının uygun olacağını belirtiyor. Sultan daha sonra Siyam'da uygulanan hukuku soruyor. Siyamlıların birden fazla kadınla evlenip evlenmediklerini öğrenmek istiyor. Eğitim sağlık hizmeti ve Siyam'daki Müslümanlar ile ülkenin sorunları hakkında sorular yöneliyor.³²

Damrong, 24 Kasım 1891 tarihinde Sadrazam'ın kendisi ve heyetini öğle yemeğine davet ettiğini belirtiyor. Sadrazam ve diğer vezirler hakkında bilgi veriyor. Halifelik makamını anlatıyor. Bütün Müslümanların Siyam dâhil halifeye her zaman saygı gösterdiklerini ve ona dua ettiklerini ifade ediyor.³³

Damrong anılarında Türkiye'nin idaresi üzerinde de durmaktadır. Bunun oldukça zor olduğunu söylemektedir. Bunun başlıca sebebinin topraklarının 3 kıtaya dağılmış olmasının

27 Damrong, age., s. 275.

28 Damrong, age., s. 277.

29 Damrong, age., s. 280.

30 Damrong, age., s. 281.

31 Damrong, age., s. 281.

32 Damrong, age., s. 282.

33 Damrong, age., s. 284.

dan kaynaklandığını belirtmektedir. Türklerin ve Avrupalıların su ile yağ gibi olduklarını ifade etmektedir. Hükûmetin övgüye değer olduğunu düşünmekte, zira Türkiye'nin total ayaklı bir adama benzediğini, müzmin bir hastalığına rağmen Avrupalılar kadar hızlı yürüyemese de ayağını şu ana kadar sürükleyebilmesinin iyi birşey olduğunu kaydediyor.³⁴

Damrong, sadrazam ile konuşmasını da özetliyor. Konuşmanın Siyam'daki Müslümanlar üzerinde cereyan ettiğini anlıyoruz. Damrong Siyamlı Müslümanların, Siyamlı ve Malay olmak üzere ikiye ayrıldıklarını belirtiyor ve bilgi veriyor. Sadrazam, Siyam'daki Müslümanların yalnızca kendi aralarında mı yoksa diğer din mensupları ile evlenip evlenmediklerini öğrenmek istiyor. Doğan çocukların dininin ne olacağını soruyor. Damrong, değişik dinlere mensup olanların birbirleriyle evlenebildiklerini, doğan çocukların babanın dinini aldıklarını ifade ediyor. Sadrazam, Türkiye ile Siyam arasında diplomatik ilişkiler olursa, Siyamlı Müslümanların bundan çok memnun olacaklarını kaydediyor.³⁵

Damrong, İstanbul'da çeşitli okulları ziyaret ediyor. Müzeleri geziyor, silah fabrikasına gidiyor, bu ziyaretlere ilişkin izlenimlerini anlatıyor, Türk hamamı hakkında yaşadığı tecrübeyi zikrediyor.³⁶

26 Kasım 1891 günü Damrong, Sultan'a veda etmek amacıyla Kabul Salonu'na gidiyor. Sultan Kraliyet ailesini misafir etmekten duyduğu memnuniyetin krallarına iletilmesini istiyor. Bu ziyaretin ileride iki ülke arasında dostça ilişkilerin kurulmasına vesile teşkil etmesini diliyor. Siyam Kralı'nın Türkiye'yi ziyaret etmesini umut ettiğini bildiriyor. Krala hediyeler yolluyor. İyi dileklerini iletiyor.

Ertesi sabah Siyam heyeti, Sultan'ın tahsis ettiği Dalia adlı yat ile Yunanistan'a hareket ediyor.

Prens Damrong, Türkiye ziyareti ile ilgili anılarını, Sultan'ın Siyam'a karşı dostça davrandığını ve kral ailesinin şerefine uygun bir şekilde kendilerini ağırladığını belirterek bitiriyor.³⁷

Ziyaret Sonrası

Sultan Abdülhamid, Damrong'un Kasım 1891'de İstanbul'a yapmış olduğu gayri-resmî ziyarete büyük önem vermiş ona resmî bir davetli gibi davranmış, bu ziyaretten memnun kalmış ve Prens Damrong ile beraberindekilere sempati ile yaklaşmış, ziyaretlerini uzattırılmış, özel bir yat ile onları Atina'ya yollayarak, Türk misafirperverliğinin en güzel örneklerinden birini göstermiştir. Ayrıca kralı Türkiye'ye davet etmiş ve iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını istemiştir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde bu ziyaretten sonra iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına dair arşivde bir belge göremedik. Türk-Siyam ilişkilerine dair II. Abdülhamid döneminde elimize geçen belgeler, Siyam kral ailesine gönderilen nişan ve hediyelerle ilgilidir. Siyam hükûmeti tarafından gönderilen nişanlara dairdir.³⁸

34 Damrong, age., s. 285.

35 Damrong, age., s. 286.

36 Damrong, age., s. 287.

37 Damrong, age., s. 289.

38 1317 yılı, Dosya No. 1388, Gömlek No. 104057. 1319 yılı, Dosya No. 255, Gömlek No. 54.

Osmanlı Devleti'nin memuru iddiasıyla uygunsuz hareketlere cüret eden Mehmet Şerif Bey adlı bir şahıs ile ilgili bir tamimden bahsedilmektedir.³⁹

Bir belge de, Bangkok şehrinde Müslüman talebeler için açılan mektebe yardımlarından dolayı Kâtip Seyit İbrahim'in taltifi ile ilgilidir.⁴⁰

Kral, 1897 ve 1907'de Avrupa'ya iki ziyaret yapmasına ve Abdülhamid'in davetine rağmen ziyaret programına İstanbul'u eklememiştir. Bu durumun nedenini anlamak için Siyam arşiv kayıtlarında araştırma yapılmasının gerektiğini düşünüyorum.

Arşiv malzemesi arasında, iki ülke diplomatik misyonları arasındaki temasların gerçekleştiği, Siyam Krallığı ile ilgili bilgilerin Osmanlı Devleti'ne iletildiği görülmektedir. Örneğin, Siyam'ın Londra'daki Elçiliği tarafından, Büyükelçiliğimize, kralın veliaht olarak Prens Maha Vajiravoudh'u tayin ettiği bildirilmektedir.⁴¹

Londra'ya atanan Siyam Elçilerinin Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçilerine nezaket ziyaretlerini gerçekleştirdikleri de görülmektedir. 1911-1912 yıllarındaki bu notalar ışığında, Siyam Krallığı, Osmanlı Devleti misyonlarıyla ilişki içinde bulunmaktadır.⁴²

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Siyam Krallığı arasındaki ilk temasların Prens Damrong'un kral adına bazı Avrupa başkentlerine nişan ve çeşitli belge götürmesi vesilesiyle İstanbul'a uğraması ile başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Siyam Krallığı arasında diplomatik ilişkiler henüz kurulamamıştır. Damrong, İstanbul'da bulunduğu sırada Sultan'a bir nezaket ziyareti yapmak istemiştir. Sultan Abdülhamid, prensi, Siyam kral ailesinin bir ferdini, resmî bir davetli gibi ağırlamış, ziyaretini uzatmış, çeşitli nişanlarla taltif etmiştir. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını istemiş, Avrupadaki Siyam elçilerinden birisinin İstanbul'a da atanmasına değineyerek, Siyam Kralını İstanbul'u ziyarete davet etmiştir.

Prens Damrong, İstanbul'a yaptığı resmî olmayan ziyareti ayrıntıları ile anlatmaktadır. Türk tarihi ve Osmanlı Devleti hakkında diğer bilgiler verilmektedir. İstanbul ve Osmanlı hayatı ile ilgili yaşadıklarını ve gördüklerini anlatmaktadır. Bu şekilde, Osmanlı tarihi ve İstanbul hakkında yazı yazan ilk Siyam tarihçisi olmaktadır.

Damrong'un bu ziyareti Siyam Kralı'nın Türkiye'yi ziyaretini sağlayamamıştır. İki ülke arasında diplomatik ilişkiler hemen kurulamamıştır. Ancak o zamana kadar iki devlet arasında olmayan ilişkiler bu şekilde başlamıştır. Böylelikle II. Abdülhamid devlet adamı kimliği ile ilk defa kendi başkentini ziyaret eden Siyam Kraliyet Ailesi'nin bir üyesine büyük ilgi göstererek iki ülke arasındaki ilk temasların yapılmasını sağlamış olmaktadır.

39 1317 yılı, Dosya No. 1445, Gömlek No. 108362.

40 1317 yılı, Dosya No. 462, Gömlek No. 33.

41 Osmanlı Devleti Londra Büyükelçiliğinin 15 Şubat 1895 tarihli ve 19229-90 sayılı yazısı.

42 Siyam Londra Elçiliğinin 14 Ekim 1912 tarihli Osmanlı Büyükelçiliğine muhatap notası, Siyam Elçiliğinin 3 Temmuz 1919 tarihli Osmanlı Büyükelçiliğine muhatap notası.

KAYNAKLAR

Arşiv Dosyaları

- 1317 yılı, Dosya No. 1388, Gömlek No. 104057
1317 yılı, Dosya No. 1445, Gömlek No. 108362
1317 yılı, Dosya No. 462, Gömlek No. 33
1319 yılı, Dosya No. 255, Gömlek No. 54

Diğer Kaynaklar

- Damrong, Rajanubhab Prens, "Türkiye Seyahati", İngilizceye Çeviren Srisurang Poolthupya, Türkçe Çeviri. Azmi Yüksel, *Belleten*, C LII, Nisan 1988, S. 202, s. 257-290.
- Eberhard, Wolfram, *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2018.
- Fortna, Benjamin C., "The Reign of Abdulhamid II.", *The Cambridge History of Turkey, Volume 4, Turkey in the Modern World* edited by Reşat Kasaba, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- Fry, Gerald W., & Nieminen, Gayla S. & Smith, Harold E., *Historical Dictionary of Thailand*, The Scarecrow Press, Plymouth, 2013.
- Gencoğlu, Halim, *Güney Afrika'da Unutulan Bir Osmanlı Nesli: Güney Afrika'da Osmanlı İzleri*, Tezkire Yayınlar, İstanbul, 2016.
- Georgeon, François, *Abdulhamid II. Le Sultan Calife*, Fayard, Paris, 2003.
- Oba, Ali Engin, *Osmanlı-Japon İlişkilerinin Bilinmeyen Bir Yönü: Japonya'nın Kapitülasyonlardan Yararlanma Talebi*, Türk-Tarih Kongresi, 5-9 Eylül 1990, Bildiri Özetleri, TTK Yayınları, Ankara, 1990.
- Oba, Ali Engin, *Turkish-Siamese Relations and the Visit of Prince Damrong of Siam to Turkey in 1891*, A paper presented at the International Conference on Thai Studies, 25-27 February 1981, New Delhi.
- Osmanlı Devleti Londra Büyükelçiliğinin 15 Şubat 1895 tarihli ve 19229-90 sayılı yazısı
Osmanlı Devleti Madrid Elçiliğinin 19 Ekim 1897 tarihli ve 3500-456 sayılı yazısı
Osmanlı Devleti Malta Başkonsolosluğunun 17 Ekim 1907 tarihli ve 444-167 sayılı yazısı
Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçiliğinin 20 Ocak 1894 tarihli ve 7783-19 nolu yazısı eki
"Ministère des Affaires Etrangères, Documents Diplomatiques, Affaires de Siam", Imprimerie Nationale, Paris, 1893.
- Seben, Hakkı Taner, *Singapur'daki İlk Temsilciliklerimiz ve Başkonsolos Ahmed Ataullah Efendi*, TC Singapur Büyükelçiliği yayını, Ankara, 2013.
- Siyam Londra Elçiliğinin 3 Temmuz 1919 tarihli Osmanlı Büyükelçiliğine muhatap notası
Siyam Londra Elçiliğinin 14 Ekim 1912 tarihli Osmanlı Büyükelçiliğine muhatap notası
- Slagter, Robert & Kerbo, Harold R., *Modern Thailand*, McGraw-Hill, Boston, 2000.
- Yasamee, Feroze A. K., *Abdülhamid'in Dış Politikası, Düvel-i Muazzama karşısında Osmanlı (1878-1888)*, çeviren Yusuf Selman İnanç, Kronik Yayınları, İstanbul, 2018.